لوی ئالتێسێر:
لەپێناوی تێخوێندنەوەی سەرمایەی مارکسدا

ئازاد حەمە
مامۆستای فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

لوی ئالتیسێر Louis Althusser(1918-1990) بیرمەندێکی فەرەنسی مارکسییە، یەکێکیش بووە لە تیۆریزەکەرەکانی پارتی کۆمۆنیستی فەرەنسی،ئەو دابڕینە ئێپستمۆلۆژییەی ئالتیسێر لە توێژینەوە فەلسەفییە مارکسییەکانیدا باسی لێوەدەکرد، لە هزری مارکسدا پەی پێبردبوو بەری بیری بیرمەندێکی فەرەنسی وەك گاستۆن باشلار بوو. راستیەکەی تێخوێندنەوەی ئالتێسیر بۆ مارکس بۆ تێکشکانی ئەو دۆگما مارکسییە بووە مارکسیزم لە رۆژئاوا دووچاری ببووەوە. لە زۆرێك لە توێژینەوەکانیشیدا دەستی بۆ ئەو لایەنانە رادەکێشا کە فەلسەفەی فەرەنسی بەقووڵی کاری لەسەر نەکردبوو، لەوانە پەیوەندی ئایدیۆلۆژیا بە دەزگاکانی دەوڵەتەوە، مانای هیگڵ بۆ مارکس، لینین و فەلسەفە، ئەڵبەتە لە ئایدیۆلۆژیا خستنی هزری فەلسەفی مارکسیش ئالتیسێر زۆر هیوای ئەوەشی دەکرد وێنەیۍ فەلسەفی نەك تەنیا سیاسی لەسەر هزری مارکس وێنابکا کە ئەوەیان پیشەی ئەوانیتر بوو. ئەو دەمەی ئالتیسێر لە پاریس دووبارە تێخوێندنەوەی بۆ هزری مارکس دەکرد (لە دوو کتێبە ناسراوەکەی:لەپێناوی مارکس، خوێندنەوەی سەرمایە) هزری مارکس ئەوکاتە تەنیا بریتی بوو لە هزری سیاسی تێخوێندنەوەکانی ئالتیسێر بۆ هزری مارکس دوژێ تیۆری ئەوتۆیان دروستکرد، هەندێك لە بیریارانی ئەو دەمەی پاریس ئالتیسێریان وەك ئەنتی هۆمانی دێنە پێشچاو، چونکە ئالتیسێر جەختی لە لایەنی زانستی تیۆری هزری مارکس دەکرد نەك لایەنە هۆمانیەکەی ئەمەو لێکدانەوە مارکسییەکانی ئالتیسێر هەرەشەش بوون بۆسەر مارکسیزمی نەریتی و ستالینی کە ئەو کات لە 1960کـان لە پاریس و رۆژئاوا زاڵبوو. نەك هەر ئەوەی

ئالتیسێر نەیویستووە بایەخ بە لایەنی هۆمانی لە هـزری مارکس بـدات، بەڵکو نەیویستووە بایەخ بە ڤاکتەری ئابووریش بدات وەك فاکتەری سەرەکی لە لێکدانەوەی مێژوو مرۆڤایەتیدا. تەنانەت ئالتیسێر لەو تێخوێندنەوە رادیکاڵییەی بۆ مارکس ئەنجامیداوە مارکسی لاوی لە مارکسی پیر جیاکردۆتەوە، دەربازبوونی مارکسیش لە قۆناغی پاش لاوی، لە کاریگەری هیگڵ، بە هەنگاوی چاك زانیوە بۆ دروستبوونی مارکسی زانستی و تیۆری.

ئەم بیریارە پاریسییە لە 1948دا بووە بە ئەندامی پارتی کۆمۆنیستی فەڕەنسی، بـەڵام پەیوەندی لەگەڵ ژۆرژ ماخشێی سەرۆکی پارتەکە هیچکات باش نەبووە، لەو یاداشتانەش لەپاش رووداوەکە نووسیویەتی باسی لەوە کردووە ماو ویستویەتی ببینێ، بەڵام ئەم کاری بۆ یەکتر بینینەکە نەکردووە.

ئالتیسێر پـێـچـەوانـەی هـەنـدێ لە مارکسییە فەڕەنسیەکان(لویس گۆلدمان و هێنری لۆڤیڤر)، بگرە جۆرج لۆکاشیش، مارکسی گەڕاندوەتەوە ناو زانست و لە ئایدیۆلۆژیا بە دووری گرتووە. لە لایەکیتر، ئـالان بادیو و ژاك رانسیێر لە قووتابییە بەرچاوەکانی ئالتیسێرن، ئەمەو جگەلە ئێتیان بالیبار، ئاگامبێن، فۆکۆ، دولـۆز، درێـداش. بگرە ئەمانەو بەشێکی تریش لە ناو فەڕەنسا و لە دەرەوەی فەڕەنساش لەژێرکاریگەری تێخوێندنەوەی ئالتیسێر بۆ مارکس دەربازیان نەبووە، هەموو خۆیان بە قەرزاری بۆچوونە فەلسەفییەکانی ئالتیسێر سـەبـارەت بە هـزری فەلسەفی مارکس زانیوە. بە واتایەکیتر، چەپی ئەوروپایی لە تێخوێندنەوەکانی ئالتیسێر بۆ هزری مارکس سوودمەندبووە، خودی تێخوێندنەوەکانیش

دەرگایی فەلسەفیيان لەبەردەم چەپەکانی ئەوروپا کردۆتەوە و بناغەشیان بۆ جموجوڵی سیاسی نوێ داناوە، بۆ نموونە دەرکەوتەی خۆی لەناو تەوژمی ئاپاریەکانی 68 ی پاریس و رۆژئـاوا هەبووە، بەڵام ئالتیسێر یەکێك بووە لە رەنکەرەوەکانی شۆڕشی ئاپاری 68 ی پاریس، تاڕادەیێك لەتەك پارتی کۆمۆنیستی فەڕەنسی هاو هەڵوێستبووە. واتە لاوەکانی شەقامی پاریسی بە چەواشەکار زانیوە، ئەملایەنەش دواتـر بۆتە کێشە لەنێوان خـۆی و هـاوکـارەکـانـی (بەتایبەت ژاك رانسیێر و ئێتیان بالیبار) کە ئەوکاتە پێکەوە کاریان لەسەر تێخوێندنەوەی کتێبی «سەرمایە» ی مارکس کردووە، بەڵام لەکاتی رووداوەکانی ئاپاری 68 ی پاریس ئالتیسێر وەك زۆر جاریتر لەبەر کێشە دەروونییەکانی لە نەخۆشخانە بووە. بەس 68 ییەکان یان کاتی تەوژمی قوتابیان گشت شەقامەکانی پاریسی گرتۆتەوە وایانزانیوە ئالتیسێر لە یەکێك لە ژوورەکانی ئێکۆل نۆرمال سوپەریێر سەرقاڵی توێژینەوەکانی بووە لەسەر لایەنە هزرییەکانی مارکس هەربۆیە قووتابیە توڕەکانی 68 ی پاریس دەیانپرسی: چ بەکاریردێتەکە ئالتیسێر؟ "A quoi sert Althusser?".بـەڵام ئەفسووس ئـەو دەمـەی ئـاوا بە ئالتیسێر دەووتـرێ ناوبراو لە نەخۆشخانەی دەروونی دەبێت کەچی خوێندکارەکانی، چەپەکانی پاریس، شەستوهەشتیەکان کە گۆڕەپانەکانی پاریس و دەوروبەری زانکۆی سۆربۆنیان هێنابووە لەرزین داوای هەڵوێستیان لە مامۆستاکەیان دەکرد.

شایانی وتنە، رۆژێکی یەکشەم، لە یەکێ لە شوقەکانی نـاو ئێکۆل نۆرمال سوپەریێر (قووتابخانەی باڵا ئەو شوێنەی کەوادری ئەکادیمی بۆ زانکۆکانی فەرەنسا دابینەکا) کە شوێنی ژیان و کاری هزری لـوی ئالتیسێری بیرمەندی هاوچەرخی پاریس دەبێت، دەوروبـەری 7 ی بەیانی، 16ی نۆڤەمبەری 1980 ئـەم بیریارە ژنەکەی هێلێن ریتمان Hélène Rytmann دەخنکێنێت. ئەم ساڵەی ئالتیسێر ژنەکەی دەخنکێنێت ساڵی 1980یـە کە لە ژیانی روناکبیری هـزرەڤـانـانـی پـاریـس ساڵی شووماویە. رۆلان بارت لەبەردەم کۆلێژی دۆ فرانس لۆرییەك لێیدەدا، ژاك لاکان لەو ماوەیەدا دەمرێت، لوی ئالتیسێر ژنەکەی خۆی دەکوژێت. ژان – پۆل سارتەر لەهەمان ساڵدا ماڵئاوای لە جیهان دەکات.

ئـەوەی جێی سەرنجی پزیشکی داد بووە، ئەوە بووە کە لەکاتی خنکاندنەکەدا هێلێن هیچ بەرهەڵستییەکی نەکردووە، تەنانەت هیچ هەوڵێکیشی نـەداوە بۆخۆ دەربازکردنیش، جلوبەرگەکەشی وەکخۆی بـووە و شوێنی دڕان لە جلوبەرگەکەیدا دەرنەکەوتووە، تەنانەت ئەشکەنجە بەسەر لەش و پشت ملیشییەوە دیار نەبووە.

کوشتنی هێلێن بۆ گەلێك لەوانەی بە دۆزی نەك هەر هزری بگرە دەروونی ئالتیسێر ئاشنان شتێکی زۆر تـازە نییە. یەکێك لە ئێوارەکانی هاوینی 1980، واتە چەند مانگی پێش رووداوەکـــە، کاتێك ئالتیسێر دەگەڕێتەوە ماڵەوە لەگەڵ هێلێن دەبێت بە ناخۆشییان، ناخۆشییەك کە گوایە هێلێن وتویەتی خەریکبووە خۆمبکوژم بەڵام ژنە دەروونناسی فەڕەنسی ئیلیزابێت رۆدینێسکۆ وتەنی، ئەمیش(واتە هێلێن) وەك ئەو(واتە ئالتیسێر)شێت بووە. ئەمەش شتێکمان بۆ بـاسـدەکـات کـە هێلێنیش وەك ئالتیسێر تایبەتبووە. با ئەوەش بڵێین

ئەو ئۆتۆبیۆگرافیەی ئالتیسێر لە ساڵی 1985 لێبیوەوە، دواتر لە 1992 بڵاوکرایەوە ئامۆژگاری هاوڕێکانی ئالتیسێری لەپشتەوە بــووە کە شتێك بنووسێت و دۆزی خۆی تیادا شیبکاتەوە. چونکە لەپاش ڕووداوەکــە بــەولاوە زانیاری سەیرسەیر لەسەر ئالتیسێر بڵاودەکرایەوە، کە گوایە ئالتیسێر سزانەدراوە و لێشی خۆشبوونە و ئەڵبەتە شتیتریش بۆیە هاوڕێکانی ئالتیسێر ئامۆژگاری ئەوەیان کردووە یادنامەیەك بنووسێت و ڕاستیەکان بخاتەڕوو. هیچ نەبێت لەبەرژەوەی ڕاگەیاندنەکان ئەو دەمــەی هەواڵی کوشتنی هێلێنیان بڵاوکردەوە ئالتیسێریان بە دەیەها جۆر تاوانبارکرد: ئالتیسێر ڕقی لە ئافرەتە، دژە جووە (چونکە هێلێن جوو بووە)، لە تۆڵەی ستالینیزم ئەمەی کــردووە (چونکە هێلێن بە ڕەچەڵەك ڕووس بووە) ترسناکترین نووسینی ڕۆژنامەوانیش ئــەو نووسینە بــووە ساڵی 1985 لە لۆمۆندی فەرەنسی بڵاوبوەتەوە، کە نووسەری ئالتیسێر بە بکوژی یابانی دەشوبهێنێ کە کچێکی هۆڵەندی بەوپەڕی بێبەزییانە پارچەپارچەکردووە. ئەمەو جگەلەوەی بەشێك لە میدیای ئەو کاتەی فەڕەنسا و ڕۆژئاوا ڕووداوەکەیان وەك داکەوتنی کۆمۆنیزمی ئەوروپایش وەسفکردووە. ئەوکاتەش کە ئالتیسێر عەفوکراوە کاتێك مێتێران بووە کە ناوبراو ئەوەی بە مەرسومی کۆماریکردووە.

کتێبی ئۆتۆبیۆگرافیەکەی ئالتیسێر کە لە 1992 داچاپکراوە، لەژێر سایەی ئینستیتوتی پاراستنی یــادی بەرهەمی هاوچەرخدا بووە تاکاتی چاپدانەکە، چونکە هەر ئــەوان مافی چاپکردنیان هــەبــووە. فرانسوا بــودیــرت کە بڕیاردەری چاپکردنی بەرهەمەکانی ئالتیسێرە ئەو یادنامانەشی لەبەردەستدایە کە تایبەتە بە گرتنی ئالتیسێر لەماوەی ساڵانی 1940 و 1945 لەلایەن نازیەکانەوە 1.

هزری مارکس بەپێی لوی ئالتیسێر

هــەروەك لێسەرەوە وتمان لوی ئالتیسێر بەپشتبەستن بــە تــیــۆری مارکسی بۆچوونە فەلسەفییەکانی داڕشــتــووە و بناغەشی بۆ خوێندنەوەی نوێی مارکس دانــاوە. ئەڵبەتە ئەوە ئالتیسێریش بوو لە ڕێگای تێخوێندنەوەی مارکسەوە گەیشتە ئــەو دیتنە فەلسەفییەی جیاوازی لەنێوان دوو قۆناغ لە بیری مارکس دا بکات: قۆناغی لاوی (کە قۆناغی هیگڵییە)و قۆناغی پاش لاوی (کە قۆناغی ئێپستمۆلۆژییە). ئەم فەیلەسوفە فەڕەنسییە یەکێکە لە ئەندازیارانی بیری بنەماخوازی فەڕەنسی و لە ڕێگای سەرلەنوێ خوێندنەوەی بیری مارکس لە کتێبی «سەرمایە» تیۆرییەکمان تایبەت بە بنەما لە هزری ئابووری و فەلسەفی مارکس بۆ دەخاتەڕوو، جیاوازیش لە هزری مارکس لەنێوان زانست و ئایدیۆلۆژیادا دەکات. تەنانەت ئالتیسێر لەناوەندی 1960کانا لــە هــەردوو کتێبی«لەپێناوی مــارکــس» و « خوێندنەوەی سەرمایە» بەجۆرێك مارکس گفتوگۆ دەکــات کە پێشتر لە نێوەندی فەلسەفی و ڕوناکبیری چ فەڕەنسی و چش ڕۆژئاوای نەکراوە. ئەم بیریارە پاریسییە لەپاش کوشتنی ژنەکەی، لە نۆڤەمبەری ساڵی 1980، تا دوا کاتەکانی ژیانی لە ئۆکتۆبەری 1990 بە دەروون بیماری و ناساغی دەژیا. بە دوورکەوتنەوەشی لە واتای بەهای مرۆیی، کە لە کتێبی«لەپێناوی مارکس»دا کاری لەسەرکردووە، بە ئەنتی هۆمانیزم لە قەڵەم دەدرێ. هاوکات ئالتیسێر بەو خوێندنەوەیەی بۆ هزری فەلسەفی مارکسی ئەنجامداوە خۆی لەو جۆرە نەریتە مارکسییە جیاکردۆتەوە بیرمەندگەلی (وەك هێنری لۆفیفر، ژۆرژ لــوکــاش، لویس گۆلدمان) لەو دەمووەختە کار یان تیۆریزەیان بەسەرەوە کردووە.

ئالتیسێر لە کتێبی «لەپێناوی مارکس دا»(2)، کە لە 1965 چاپکراوە و لەماوەی ســاڵانــی 1960- 1964 لــەشێوەی ســەروتــار

ئالتیسێر پێچەوانەی هەندێ لە مارکسییە فەڕەنسیەکان(لویس گۆلدمان و هێنری لۆڤیڤر)، بگرە جۆرج لۆکاشیش، مارکسی گەڕاندوەتەوە ناو زانست و لە ئایدیۆلۆژیا بە دووری گرتووە، لە لایەکیتر ئالان بادیو و ژاك ڕانسیێر لە قوتابییە بەرچاوەکانی ئالتیسێرن

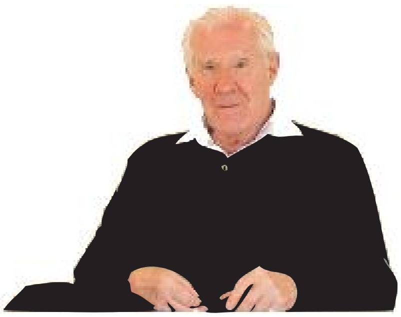

بڵاوکراوەتەوە گرینگی خۆی بۆ سەرلەنوێ بەرباس خستنەوەی هـزری فەلسەفی و ئابووری مارکس هەبووە، کاتێك ئالتیسێر ئەو سەروتارانەی لە پاریس بڵاکردۆتەوە لەناو بیرمەند و روناکبیرە کۆمۆنیستەکاندا گفتوگۆیەکی زۆر لەسەر هزری مارکس و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەتەك ئەم هزرە لەئارادابووە. کەوابێت وەختێك ئەم کتێبە نـووسراوە کە دۆزێ تیۆری و ئایدیۆلۆژی لـەسـەر ئاستی فـەرەنـسا و جیهان بۆ گفتوگۆکردنی هزری مارکس لەئارادابووە و زۆربەی هاورێکانی ئالتیسێریش سەرقاڵی فەلسەفەی مـارکـس بـوونـە. بەمجۆرە نووسینەکانی ئەم بەرهەمەی ئالتیسێر لە هەل و مەرجێکدا نووسراوە، کە گفتوگۆی تیۆری لەسەر کێشە سیاسی و هزریەکان لە لوتکەدا بوونە، گەڕانەوەش بۆ مارکس و خستنە ژێـر پرسیاری هـزری سیاسی و ئـابـووری و فەلسەفی مارکس مانای خۆی هەبووە، بـەڵام ئالتیسێر ئاماژە بۆ ئەوەشدەکات کە نوسینەکانی دووتۆی ئەم بەرهەمە پەیوەندی بە ئامرازە سیاسیەکانی ئەو دۆزەوە نییە. ئەزموونی هزری ئالتیسێر لـەم بەرهەمە فەلسەفییە خـۆی وەك مارکسیزمی بنەماخواز نیشاندەدات و بۆ جەختکردنیشە لە بڕینی ئێپستمۆلۆژی لە هزری مارکسدا. گەشتی فەلسەفی ئالتیسێر لەم بەرهەمەدا هەوڵێکیشە بۆ دەربازکردنی مـارکـس لـە بـۆچـوونـی ئـایـدیـۆلـۆژی و دورخستنەوەی ماتریالیزمی مێژووی مارکس لە دیدی ستالینی و گەڕانەوەی مارکسیش بۆ ناو زانست، دوورخستنەوەی لێکدانەوەکانی مارکس لە هەڵەتێگەیشتن. ئەمەو کتێبەکە کـە هەڵوێستەی سیاسی و فەلسەفی پێویستە لە ئاست مارکس و مارکسیەکان بە هیوای زۆریشەوە نـووسراوە و گەلێك جیهانبینی تازەشی تیا وەبەرهێنراوە. بەدەم گفتوگۆی هزری مارکس پێش و پاش نوسینی کتێبی«سەرمایە» ئالتیسێر قسە لەسەر پیروبۆچوونی سیاسی و فەلسەفی مارکسییە سۆڤیەتیەکانیش (پلیخانۆف، بوگدانۆف و...)دەکات.

دۆزینەوەی بنەما لە هزری مارکس و دەربازکردنی لە ئایدیۆلۆژیایێکی گشتکراو گشت ئەو نوێکارییە نییە، ئالتیسێر بەهۆی ئەم تێخوێندنەوەیەی بۆ مارکس بەردەستی خوێنەرانی خۆیدەخات، بەڵکو ئەوەش کە چۆن قسە لە دوو قۆناغی جیا لە هزری مارکس بکات: قۆناغی لاوی و قۆناغی پیری. بەپێی تێگەیشتنی فەلسەفی ئالتیسێر لە قۆناغی لاویدا مارکس لەژێرکاریگەری فەلسەفەی کلاسیکی ئەڵمانییە، هەرچی قۆناغی دووەمە قۆناغی بەپیتترە بۆ ئالتیسێر و مارکس لەم قۆناغە خۆی لە ئاڵاستەی ئایدیۆلۆژی و ئایدیالیستی دوردەخاتەوە.

helen

ئەم قۆناغی دووەمەش کتێبی«سەرمایە»ی مارکس بەرهەمدێنێت. کەوا بێت ئالتیسێر لە قۆناغی دووەمدا بڕینی ئێپستمی (مەعریفی)لە هزری مارکسدا بەدیدەکات، ئەو بەمانا نوێیە دەستنیشان دەکـــات خـــۆی لـــەســـەر دابـــڕان لـــە بۆچوونی ئایدیۆلۆژی مارکس پێکدێنێت. ئـەم بڕینە ئێپستمییە هەنگاوێکە بەرەو قۆناغی لە تێهزرینی زانستی و تیۆری و دوورکەوتنەوە لە ئایدیۆلۆژیا. بۆیە ئالتیسێر لەم توێژینەوەیەیدا هەرسی ئەو جۆرە بینینە مارکسیانە ناکات، کە جەخت لە لایەنی هۆمانی لە هزری مارکسدا دەکەن پێیوایە ئەم لایەنە پاشماوەی ئەو قۆناغەیە مارکس لە ژێر کاریگەری فەلسەفەی ئایدیالیستی یان کلاسیکی ئەڵمانی بووە.

وێڕای ئەوەی وترا، ئالتیسێر لەم بەرهەمە فەلسەفەی مـــارکـــس دەخـــاتـــەڕوو، ئـــەوەش نیشاندەدات کە چۆن مارکس تیۆری مێژووی خۆی (ماتریالیزمی مێژوویی)بنیات دەنێت، بـــەڵام مارکس بۆ ئـــەوەی ئەمە بکات دابـــڕان لەتەك ئاگای فەلسەفی ئایدیۆلۆژی پێشتری خۆی دەکات، فەلسەفەیەکی نوێی (ماتریالیزمی دیالیکتیکی) دادەمـــەزرێـــنـــێـــت. کـــە وابێت فەلسەفەی مارکسیستی بەرهەمی دامەزراندنی ماتریالیزمی مێژوویە. لێرەوە ئالتیسێر ئاماژە بۆ ئەوە دەکات مارکسیزم بریتییە لە مێژووی زانست. ئەو دابڕانەی ئالتیسێر باسی لێوە دەکات دابڕانی ئێپستمۆلۆژییە لە هزری مارکس لەتەك ئاگای فەلسەفی (ئایدیۆلۆژی)پێشوی کە ئەمەش ڕێك دەکاتە دابڕان لەتەك ئایدیۆلۆژیای ئەڵمانی، هـــەروەك پێشتریش ئاماژەی پێکرا ئەو دابڕانە ئێپستمۆلۆژییە ئەو دوو دیسپلینە تیۆرییە جودا خوازە دەگرێتەوە کە لەی سەرەوە باسکرا. ئەم دابڕانە ئێپستمۆلۆژییە یان زانستییە دوو قۆناغی جیای مارکس دەگرێتەوە: قۆناغی یەکەم قۆناغی ئایدیۆلۆژییە، پێش دابڕانەکەیە 1845، قۆناغی دووەم قۆناغی زانستییە، قۆناغی پاش دابڕانەکەیە 1845، یەکێك لە خەسڵەتە بەرچاوییەکانی قۆناغی دووەمی مارکس گەیوی تیۆری مارکسە. ئەڵبەتە قۆناغی یەکەم قۆناغی لاوی مارکس دەگرێتەوە، واتە هەر لە نووسینی تێزی دکتۆرا نامەکەیەوە تا دەگـــاتـــە نووسینە ئـــابـــووریـ فەلسەفییەکان. هەرچی قۆناغی دووەمە بریتیە لە قۆناغی دەرکەوتنی تێزی مارکس لەمەڕ فیورباخ و ئایدیۆلۆژیای ئەڵمانی، بە بۆچوونی ئالتیسێر لێرەوە کێشەی تیۆری مارکس سەرهەڵدەدات. وەکو تریش ئالتیسێر سەرنجی زۆر دەخاتە سەر بەرهەمەکانی قۆناغی دووەمی مارکس (لەوانە کتێبی «سەرمایە»).هەر قۆناغی دووش لەسەر دەستی ئالتیسێر دەبێت بە دوو بەشەوە: قۆناغی دابڕانەکە و قۆناغی پاش دابڕانەکە، کە دەکاتە قۆناغی پاش لاوی یان قۆناغی پیری (واتە پاش ساڵی 1857 تا 1883). هاوکات ئالتیسێر پێیوایە گفتوگۆی نووسینەکانی قۆناغی لاوی مارکس سێ گفتوگۆی سەرەکی دەگرێتەوە: سیاسی، تیۆری و مێژوویی.

بۆچونی ئالتیسێر بۆ نەوەی خۆیان بۆ ئەو روناکبیرە پاریسییانەی سەرقاڵی مارکس بوون، بەشێکە لە لایەنە تیۆرییەکانی ئەم بەرهەمە. بـــاس لـــەوەش دەکـــات کە ئەگەرچی هـــاوڕێ حزبییەکانی، تەنانەت سارتەر و ئەوانیتریش، وەك پرۆلیتاریا نەهاتوونەتە دونیاوە، بەڵام بەشداری چەندین چالاکییان کردووە. بۆ ئەوەی ئالتیسێر فەلسەفیانە بدوێت باس لەوەدەکات کە چۆن نەوەی خۆی قوربانیانداوە، لە ململانێی سیاسی و ئایدیۆلۆژیدا ئەم قووربانییەیان داوە. باس لەم نەوەیەش دەکات کە چۆن مارکسیان پۆشیبوو، چۆن لە مارکسەوە بۆ هۆسرلە لە مارکسەوە بۆ هیگڵیان پۆشیبوو. بۆ ئالتیسێر سەیرەکە لەوەدایە کە نەوەی خۆی، نەوە مارکسییەکە، وایەزانی سیاسییانە و فەلسەفییانە قاچییان لەسەر ئەو

بۆچونی ئالتیسێر بۆ نەوەی خۆیان بۆ ئەو روناکبیرە پاریسییانەی سەرقاڵی مارکس بوون بەشێکە لە لایەنە تیۆرییەکانی ئەم بەرهەمە. باس لەوەش دەکات کە ئەگەرچی هاوڕێ حزبییەکانی تەنانەت سارتەر و ئەوانیتریش. وەك پرۆلیتاریا نەهاتوونەتە دونیاوە بەڵام بەشداری چەندین چالاکییان کردووە

عەرزە جێگیرە لە جیهاندا هەیە، بەڵام پێیوایە لەبەرئەوەی فەلسەفیانە نەیانتوانیبوو بوونی خۆیان نیشانبدەن قاچییان لەسەر عەرز جێگیرنەکردبوو.

سەرباری ئەوی لای سەرەوە باسکرا، کتێبی «خوێندنەوەی سەرمایە (٥)»، ئالتیسێر خوێندنەوەیەکی فەلسەفیانەی، نەك ئایدیۆلۆژیانەی، کتێبی سەرمایەی مارکسە و جگەلە ئالتیسێر دوو بیرمەندی فەرەنسی تریش ئێتیان بالیبار و ژاك رانسیێر، لەم خوێندنەوەیەدا بەشدارن. بە واتای بەرینتر، ئەم کتێبەی ئالتیسێر دووبارە خوێندنەوەیەکی فەلسەفیانەی کتێبی سەرمایەی مارکسە و دەروازەیەکی گرینگیشە لەسەر شێوازی بنەما خوازانەی ئالتیسێر. ئەمەو ئالتیسێر بەسەلیقەوە دابڕانی ئێپستمۆلۆژی لە گاستۆن باشلارەوە وەردەگرێت، پەیڕەوی دەکات بەسەر هزری مارکسداو لەو ڕێگایەشەوە دەگات بەوەی کە مارکسی لاو جیایە لە مارکسی بەتەمەن. تەنانەت پێگیری لەوەش دەکات کە تیۆری مارکس دوورە لە هۆمانیزمەوە بۆیە ئەم لایەنە گەلێك لە مارکسییە فەرەنسیەکانی تووڕەدەکات و ئالتیسێر بە ئەنتیهۆمانی ناوزەددەکەن. لە خوێندنەوەکەدا ئالتیسێر شیکردنەوەی بنەماگەرانە بۆ شیکردنەوەی هزری مارکس لە سەرمایە دەخاتەگەڕ بۆچوونەکانیشی لە تەماشاکردنی ئایدیۆلۆژیانە دووردەخاتەوە و خودی هزری مارکسیش لەوبارەوە بەدوور دەگرێت. سەرباری ئەوەخوێندنەوەکەی ئالتیسێر بۆ ڕۆشنایخستنە سەرئەو لایەنەشە کە ڕووناکبیرانی پاریس هزری مارکسیان لە سیاسەتدا قەتیسکردووە، ئەمەش بەو بینینەدێت کە خوێندنەوەکە بۆ خستنەڕووی فەلسەفەی مارکسە. بۆئەوەی ئالتیسێر خوێندنەوەکەی خۆی لە خوێندنەوەی مارکسییە فەرەنسیەکان جیابکاتەوە جەختی زۆر لە لایەنی زانستی هزری مارکس دەکاتەوە نەك هۆمانی، کە لێرەوە دیوارێك دەکەوێتە نێوان بینینە مارکسیەکانی ئالتیسێر و ڕۆژیە دۆبرێوە. بەپێی بینینی مارکسی ئالتیسێر هزری مارکس دابەشی دوو قۆناغی جیادەکرێت، لەلای ئەو قۆناغەی فەلسەفەی کلاسیکی ئەڵمانی کاریگەری بەسەر هزری مارکسەوە هەیە و لەلایەکی تر ئەو قۆناغەی مارکس پەیوەندی بە ئایدیالیزمی ئەڵمانییەوە نامێنێت. واتە لە مارکسی ئایدیۆلۆژییەوە بۆ مارکسی زانستی، یان لە هۆمانیزمەوە بۆ ئێپستمۆلۆژی، لە هیگڵەوە بۆ داهێنانی سێستەمی فەلسەفی یەکانگیر. هەر لەم قۆناغەش مارکس، ئالتیسێر وتەنی، بڕینی ئێپستمۆلۆژی دادەهێنێت .

LOUIS ALTHUSSER

ئالتیسێر لە خوێندنەوەکەدا بە شێوازێکی بنەما خوازانە، کە لە 1960 کانی پاریس بەسەر بیرکردنەوەی رووناکبیراندا زاڵ بوو، تا ئاگای تێکست و نەوتراوەکانی ئەو تێکستەی سەرمایەی مارکس دەخاتەڕوو، هەروەها جەخت لە پرسیارگەلێکی گرینگیش دەکات، کە مانای خۆی بۆ ئەوەی خۆی هەیە لەوانە: ئایا کتێبی سەرمایەی مارکس یەکێکە لە بەرهەمە ئایدیۆلۆژیەکان؟ یان ئەم بەرهەمەش وەك گشت بەرهەمەکانی تر ئایدیۆلۆژییە؟ ئایا سەرمایە جۆرە سەرلەنوێ دارشتنەوەیەکی هیگڵیانەی ئابووری سیاسییە یان هەوڵێکە بۆ سەپاندنی چەمکگەلێکی فەلسەفی قۆناغی لاوی؟ ئایا سەرمایە سەرلەنوێ نووسینەوەی ئابووری سیاسی کلاسیك نییە؟ یان سەرمایە تەنیا بەو رێرەوە دیالێکتیکییە لە ئابوری سیاسی جیادەکرێتەوە کە لە هیگڵەوە وەرگیراوە؟ یان جۆرە گۆڕانێکی ئێپستمۆلۆژیە لە شێواز و روونکردنەوەدا؟ کەواتە لە قۆناغی پاش لاوی، قۆناغی ئاشنابوون بە زانست و تێپەڕاندنی فەلسەفەی کلاسیکی ئایدیالیستی ئەڵمانی، مارکس لەو مێژووگەری و هۆمانیزمە دەکەوێت پێشتر کاری لەسەر کردووە. ئالتیسێر ئەمەش لەسەر ئەو بناغەیە دەڵێت کە مارکس لە پاش قۆناغی لاوی، واتە لە کتێبی سەرمایەدا، قسە لە پەیوەندی کۆمەڵایەتی و بنەمای کۆمەڵایەتی دەکات، هێندە ئامۆی مرۆڤی بەلاوە گرینگ نییە و شتە هۆمانیەکانیش جێی باسنابن لێرەوە بۆ مارکس گرینگ ململانێی چینایەتییە نەك تاك و هەر ئەم ململانێیەش رەوتی مێژوو دەستنیشان دەکات. ئەو لایەنە ئاهۆمانیەی ئالتیسێر لەم خوێندنەوەیەدا ئاشکرایدەکات لایەنی ئاهۆمانی فەلسەفییە لە بیری مارکس. خودی مارکس لە سەرمایە کار لەسەر تێپەڕاندنی تێگەیشتنی ئایدیالیستی بۆ مرۆڤ دەکات، بەلایەوە ماهیەتی مرۆڤ گرینگ نییە بەڵکو پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان. بۆ ئالتیسێریش بیرێ تازە لای مارکس یان بیری ئێپستمۆلۆژی مارکس ئەو دەمە دەرکەوت، کە مارکس پشتی لە تێگەیشتنی ئایدیۆلۆژی و هۆمانیانە بۆ مرۆڤ کرد. کەواتە کتێبی سەرمایەی مارکس کتێبێك نییە لەسەر هۆمانیزم بەڵکو کتێبێکە لەسەر زانستی مێژوو. هەر ئەم لایەنە جەختکردنیشە لە ژێرخانی ئابووری و رۆڵی فاکتەری ئابووری لە دیاریکردنی رەوتی مێژوو. بەمە مارکس قسە لە پەیوەندی مرۆڤ بە بەرهەمهێنان و دابەشکردنەوە دەکات و ئەڵبەتە لەو جینەش کە تاکەکان ئینتمایان بۆیهەیە. قۆناغی دوای لاوی لە راڤەکردنی ئامۆی مرۆڤەوە بۆ راڤەکردنی فاکتەری ئابووری و رۆڵی لە بردنەرێوەی رەوتی مێژوو دەستپێدەکات. لەرێگای ئەم خوێندنەوەیەوە ئالتیسێر پاکسازی تیۆری لە بیری مارکس دا دەکات، بیری مارکس لە دیدی تیۆری هیگڵی و ئایدیالیستی دوور دەخاتەوە. وێڕای ئەوە، ئالتیسێر بەهۆی ئەم جۆرە خوێندنەوەیەوە مرۆڤ دەخاتە دەرەوەی مێژوو، لایەنی هۆمانی ئەم مرۆڤە بایەخی نادرێتێ و خودی تیۆری مارکسیش پاش قۆناغی لاوی بە دژە هۆمانی بەرباس دەخات. ئەمەو ئالتیسێر رۆشنای دەخاتەسەر ئەو لایەنەش کە فەلسەفەی مێژووی هیگڵ بەردەوامییەکە لە ئامۆی و هیچ هێزێکی مرۆی ناپجوڵێنێت، ئەمەش بۆئەوە دەگەرێتەوە کە لای هیگڵ رۆح جوڵێنەری مێژووە نەك مرۆڤ.

سەرچاوەکان :

1.ئەوەی تایبەتە بە کوشتنی هاوسەرەکەی ئالتیسێر بڕوانە ئەم سەرچاوانە:

Louis Althusser .Lettres à Hélène. Etablie par Olivier Corpet et préfacée de Bernard-Henri Lévy. 2011 Lettres à Hélène. 1947-1980,éd. Grasset/Imec.

A Living Death : The future lasts forever: A Memoir, By Louis Althusser . Translated by Richard Veasey . Introduction by Douglas Johnson; Editors› foreword by Olivier Corpet and Yann Moulier Boutang.The New Press.

Louis Althusser, Lavenir dure longtemps, suivi de Les Faits, édition présentée par Olivier Corpet et Yvan Moulier Botang, Paris, Stock-IMEC, éd., 1994.

2.Louis Althusser. For Marx. Translated by Ben Brewster. Verso. 2006.

3.Louis Althusser. Reading Capital. Translated by Ben Brewster. Verso . 2009.

martin luther